

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
ННІОТ
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

**«ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ
ГРОМАДІ»**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійна програма – Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав здобувач:
Німчук Василь Васильович
ПУАмзсв-21

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Васіна Алла Юріївна _____
підпис

Кваліфікаційну роботу допущено до
захисту «__»_____ 20__р.

Завідувач кафедри

підпис

ТЕРНОПІЛЬ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	6
1.1 Розвиток зеленого туризму як складової соціально-економічної системи територіальної громади.....	6
1.2 Об'єктивна необхідність та завдання підтримки розвитку зеленого туризму в територіальній громаді.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ПІДТРИМКИ.....	20
2.1 Аналіз рівня та середовища розвитку зеленого туризму в досліджуваній територіальній громаді.....	20
2.2 Оцінка механізмів організаційної та економічної підтримки розвитку зеленого туризму в досліджуваній територіальній громаді.....	27
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	34
3.1 Удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку зеленого туризму в досліджуваній територіальній громаді.....	34
3.2 Застосування програмно-цільового підходу до розвитку зеленого туризму в досліджуваній територіальній громаді.....	43
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність проблеми підтримки розвитку ЗТ в територіальних громадах України обумовлена необхідністю ефективного використання природного та культурного потенціалу сільських територій для забезпечення їх сталого економічного розвитку. ЗТ є перспективною альтернативою традиційним галузям, таким як сільське господарство, оскільки він сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та поліпшенню соціальних умов на селі. Проте, попри потенціал, цей напрямок стикається з низкою проблем, серед яких є відсутність комплексного підходу до його організації, недостатній рівень, слабка інфраструктура тощо.

В умовах сучасних економічних викликів, зокрема в післявоєнний період, зелене туризм є важливим фактором стабілізації економіки на місцевому рівні. Розвиток цієї галузі може стати важливою складовою в стратегічних програмах соціально-економічного розвитку територіальних громад. Зокрема, місцеві органи влади повинні зосередитися на створенні умов для залучення інвестицій, поліпшення екологічної ситуації та підвищення якості життя через активне використання природних ресурсів у туристичній діяльності.

Зазначене зумовлює необхідність впровадження нових механізмів підтримки розвитку ЗТ, орієнтуючись на сталий розвиток та інтеграцію інноваційних підходів у управління цією сферою. З огляду на міжнародний досвід, який демонструє ефективність ЗТ в економічному відновленні сільських територій, для України важливим є забезпечення комплексного підходу до розвитку цієї галузі, що сприятиме максимальному використанню її потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Дослідження розвитку сільського ЗТ, механізмів підтримки й організаційного супроводу активно здійснюються українськими та зарубіжними науковцями. Серед авторів, які висвітлювали аспекти саме ЗТ, слід відзначити роботи таких дослідників, як

В. Бирковича, О. Варченко, Л. Гринюк, Н. Дергачова, М. Євтух, О. Зосимова, Л. Кривенко, М. Поліщук, М. Рутинського, І. Сабадаш, С. Шарбака та ін. Особливий акцент на інтеграції туристичних ініціатив у стратегії розвитку громад зроблено в дослідженнях Т. Барщевської, В. Колесника та О. Несторової.

Проте у сучасній науковій літературі залишається недостатньо висвітленим комплексний підхід до забезпечення підтримки розвитку ЗТ, зокрема на рівні територіальних громад, що потребує подальших досліджень.

Мета кваліфікаційної роботи обґрунтування теоретико-методичних засад розвитку ЗТ в територіальній громаді та розробка науково-практичних рекомендацій щодо його підтримки.

Для реалізації поставленої мети були визначені та вирішені такі **завдання**:

- досліджено розвиток ЗТ як складової соціально-економічної системи ТГ;
- обґрунтовано об'єктивну необхідність та завдання підтримки розвитку ЗТ в територіальній громаді;
- проведено аналіз рівня та середовища розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді;
- здійснено оцінку механізмів організаційної та економічної підтримки розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді;
- запропоновано напрямки удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді;
- обґрунтовано необхідність застосування програмно-цільового підходу до розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді.

Об'єктом дослідження є підтримка розвитку ЗТ у Довжанській територіальній громаді

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти підтримки розвитку ЗТ в територіальній громаді.

Методи дослідження. У ході дослідження було застосовано низку загальновизнаних наукових методів, що дозволили отримати об'єктивну оцінку механізмів підтримки розвитку ЗТ в територіальній громаді. Метод теоретичного аналізу використовувався для систематизації літературних і нормативно-правових джерел, що стосуються теми ЗТ. Застосування методу спостереження дозволило оцінити стан інфраструктури та відповідність її об'єктів вимогам розвитку туризму. Системний підхід дав змогу встановити взаємозв'язки між різними елементами організаційної та економічної підтримки ЗТ у громаді. Крім того, використано порівняльний аналіз, який допоміг зіставити результати досліджень. Ці методи забезпечили комплексний і глибокий аналіз, необхідний для розробки ефективних рекомендацій щодо удосконалення підтримки туристичної діяльності.

Практична значущість роботи полягає у тому, що сформульовані теоретичні підходи та практичні рекомендації щодо підтримки розвитку ЗТ в територіальній громаді можуть стати основою для подальших наукових досліджень і дискусій та дають підґрунтя для розробки і реалізації практичних заходів. Результати дослідження можуть бути використані у Довжанській ТГ для забезпечення розвитку ЗТ .

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези двох доповідей: «Розвиток ЗТ як складової соціально-економічної системи ТГ» та «Забезпечення підтримки розвитку ЗТ у ТГ» у Збірниках науково-практичних конференцій (Тернопіль, ЗУНУ, 2024)

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

1.1 Розвиток зеленого туризму як складової соціально-економічної системи ТГ

Попит на екологічно чисті місця відпочинку сьогодні значно зростає, що сприяє популяризації ЗТ. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) зростання ЗТ у світі становить 20–30% щороку. Станом на кінець 2023 року у структурі світової економіки ЗТ займає 5% валового продукту та забезпечує 8% зайнятості населення по всьому світу [49].

В Україні ЗТ теж стає важливою частиною туристичної інфраструктури і активно розвивається, особливо в сільській місцевості, у чому важливу роль відіграють культурні і природні ресурси [32, с. 109].

Основна особливість ЗТ полягає в максимальному зближенні з природою, землею. При цьому попутно відбувається вивчення особливостей території або тієї дестинації, на якій здійснюється даний вид туризму. ЗТ передбачає відвідування природних територій, які майже не були порушені діяльністю людини, і орієнтований на активний відпочинок, заснований на раціональному використанні природних ресурсів. ЗТ пов'язаний з відмовою від комфорту, масових комунікацій, споживання та доступності численних туристичних благ. Це дозволяє насолоджуватися незайманою природою та духовно збагачуватися від взаємодії з нею [14, с. 119; 25, с. 149].

На сьогодні відсутнє чітке законодавче визначення терміну «ЗТ». Так, ЗУ «Про туризм» визначає, що «залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак поряд з такими видами туризму, як дитячий, гірський, пригодницький та інші, існує екологічний (зелений) та сільський туризм» [33]. Також там зазначено, що «серед основних

пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму є розвиток сільського та екологічного (зеленого) туризму» [33].

У науковій літературі можна зустріти різноманітні підходи до трактування поняття ЗТ. Так, Камушков О.С. розглядає його як «господарську діяльність у сфері туристських послуг, що включає надання місця для проживання або перебування туриста в природному середовищі: лісі, горах, сільській місцевості» [20, с. 30].

Ряд вчених визначають ЗТ, як «окремий вид туристичної діяльності, який здійснюється підприємствами на підставі особливої концепції діяльності, яка, з одного боку, відрізняє їх від конкурентів, а з іншого – передбачає відпочинок на певній відстані від населених пунктів в екологічно чистому середовищі» [18, с. 35].

Машкіна Г.В. стверджує, що «ЗТ - туристична діяльність, заснована на використанні «чистих», ресурсозберігаючих технологій, що мінімізують кількість відходів, що надходять у навколишнє природне середовище і знижують ризики деградації природного капіталу; що забезпечують зайнятість та стабільні доходи населенню» [23, с. 29].

Часто поняття «сільського» і «зеленого» туризму ототожнюють. Так, наприклад, навіть у назві «Спілка сприяння розвитку сільського ЗТ їприсутнє одночасне поєднання цих двох термінів — сільський та зелений» [31].

Сільський туризм асоціюють з зеленим туризмом і в багатьох наукових публікаціях, вказуючи, що «зелений і сільський туризм — це господарська діяльність в сфері туристичних послуг, яка включає в себе, надання місця для проживання чи знаходження туриста на лоні природи – у лісі, горах, селі тощо» [37; 40, с. 572].

У той же час на думку науковців, особливо зарубіжних, у цих двох поняттях є суттєва різниця (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика дефініцій сільського та зеленого туризму

Сільський туризм		Зелений туризм	
Джерело	Поняття	Джерело	Поняття
С. Медлік [50]	Відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсводами	Звіт підприємств Швеції щодо перспектив розвитку ринку міжнародного туризму [40]	Можна віднести до будь-якої форми туризму, який має відношення до природного середовища та культурного багатства певної місцевості або впроваджує практику ефективного (або зеленого) менеджменту навколишнього середовища. У звіті проілюстровано як різноманітні «зелені» сегменти ринку взаємодіють у цілому туристичному ринку
В. Васильєв, П. Горішевський, Ю. Зінько [6; 11]	Відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації туристської подорожі у сільській місцевості з розміщенням на відпочинок у будинку сільського господаря	Британський словник з подорожей, туризму та гостинності С. Медліка [50]	Синонім поняття «екотуризм», тобто це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища
В. Биркович [2]	Специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону	С. Медлік, Британський словник з подорожей, туризму та гостинності [50]	Форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами

Примітка. Сформовано за [2; 6; 11; 40; 50]

Для наочності узагальнимо наукові дискусії щодо понять «сільський туризм», «ЗТ», «агротуризм» та «екологічний туризм», що дасть змогу зрозуміти специфіку саме ЗТ» [12] (табл. 1.2). Наведені у зазначеній таблиці критерії диференціації вищезазначених різних видів туризму дають можливість сформулювати низку характеристик, які можуть розкрити поняття ЗТ як самостійного виду туристичної діяльності.

Таблиця 1.2

Поняття сільського, зеленого, екологічного й агротуризму

Термін	Поняття
Сільський зелений туризм	вид туризму, підприємництва, зайнятості населення (як правило, сільського) та гостинності, що передбачає надання туристичних послуг у межах сільської території, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання (екологічного, патріотичного)
Зелений туризм	вид туризму, сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в іншому середовищі з метою рекреації та відпочинку від звичного, зазвичай міського, способу життя
Екологічний туризм	вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в іншому середовищі, як правило, територіях з особливим природоохоронним статусом, що супроводжується покращенням якості життя місцевого населення і незмінністю (при можливості відновленням) властивостей екосистем
Агротуризм	вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи на сільськогосподарських об'єктах з метою пізнання особливостей господарювання на землі й поводження з тваринами (органічний туризм – споживання органічної їжі)

Примітка. Сформовано за [1: 21: 36]

Особливості взаємозв'язку вищезазначених категорій туризму відобразимо на рис.1.1. І хоча наведена схема умовна, оскільки види перекривають і доповнюють один одного, взаємодіють між собою, вона спрощує сприйняття та розуміння вищезазначених категорій. Зокрема, чітко ілюструє, що сільський ЗТ є ширшим поняттям, тоді як агротуризм і екотуризм указують на одну зі сфер туризму – відпочинок у сільській місцевості або активний відпочинок із метою збереження та відновлення природи.

Рис. 1.1 Види туризму та їх взаємозв'язок

Глибше вивчити та розкрити сутність ЗТ можна також проаналізувавши його основні функції (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні функції зеленого туризму

Функція	Зміст функції
Відпочинкова	проявляється у можливості відпочити від ритму міста, набратися сил і натхнення в умовах, віддалених від звичного середовища;
Оздоровча	завдяки зеленому туризму є нагода зміцнити імунітет шляхом перебування на свіжому повітрі, підвищення фізичної активності, споживання натуральних продуктів;
Соціальна	завдяки зеленому туризму є можливість встановлення контактів, знайомств, між різними соціально-віковими групами, які часто переростають у дружні взаємовигідні відносини;
Економічна	ця функція проявляється у наявності фінансових відносин з приводу купівлі-продажу послуги;
Пізнавальна	проявляється у пізнанні навколишнього середовища, знайомстві з новими людьми та їх побутом, історико-культурними пам'ятками, традиціями, фольклором, народними ремеслами, особливостями ведення сільського господарства, загальною атмосферою місцевості тощо;
Естетична	проявляється в отриманні задоволення від гарних краєвидів, цікавих історико-культурних закладів, витворів мистецтва, фольклорних заходів;
Культурна	Встановлення морально-етичних правил поведінки, норм спілкування, етикету та культури обслуговування;
Екологічна	проявляється у виробленні певного типу мислення та поведінки людини, направленої на раціональне використання природних ресурсів, впровадження технологій, які позитивно впливають на середовище;
Інформаційна	завдяки зеленому туризму можна отримати дані про ресурсний потенціал території, екологічні, соціальні, економічні проблеми, рівень розвитку людського потенціалу, відбувається комунікаційний обмін між жителями міст і сіл;
Охоронна	Зелений туризм передбачає захист та збереження природного середовища, історико-архітектурних пам'яток, культурно-етнографічної спадщини;
Навчальна	можливість набуття теоретичних і практичних навиків: ведення домашнього господарства, навчання народним ремеслам, причому процес навчання може стати продуктивним для двох сторін;
Когнітивна	проявляється в отриманні задоволення від спілкування, приємних подій, спогадів, вражень, які надовго залишаються у пам'яті;
Антиурбанізаційна	Зелений туризм виступає стримуючим фактором розширення меж міських поселень, зупиняючи тим «наступ цивілізації».

Примітка. Сформовано за [11; 36; 42]

Можна виокремити характерні особливості та специфічні риси ЗТ:

- єднання з природою;

- мінімальний негативний вплив людини на природу;
- екологічне просвітництво та освіта;
- залученість місцевих жителів та отримання територіальними громадами доходів від туристичної діяльності;
- економічна ефективність та забезпечення розвитку територій певного туристичного напрямку [39, с. 294].

Здійснення основних видів діяльності у зеленому туризмі, які систематизуємо на рис. 1.2, дозволяє реалізувати його базову послугу - забезпечення проживання в умовах, що дозволяють задовольнити потреби в рекреації і відпочинку, пізнанні, розвитку та екологічному вихованні [23, с. 24].

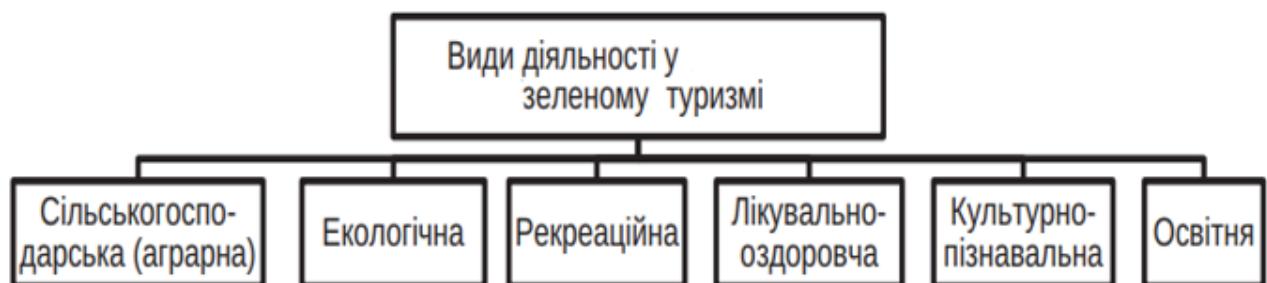

Рис. 1.2. Основні види діяльності у зеленому туризмі

Примітка. Сформовано за [10; 23]

Проте варто зазначити, що для споживачів у сфері зеленого туризму формується та надається цілий комплекс послуг (рис. 1.3)

Рис.1. 3. Послуги, що надаються у сфері зеленого туризму

Примітка. Сформовано за [25; 42]

Рис. 1.2. Основні види діяльності у зеленому туризмі

Отже ЗТ – це напрямок туризму, який «заснований на розумному й ефективному використанні природних ресурсів, враховує вплив на економіку, навколишнє середовище, суспільство та забезпечує гармонійне поєднання інтересів туристів, туристичної галузі, довкілля і окремих територій» [35, с. 138].

Фактори впливу на ЗТ є різноманітними і багатогранними, тож систематизуємо авторські погляди на них у вигляді рис. 1.4.

Рис. 1.4. Фактори, що впливають на розвиток зеленого туризму в ТГ

Примітка. Сформовано за [9; 13; 40]

Україна має значний потенціал для розвитку ЗТ завдяки багатим природним ресурсам, серед яких є унікальні природні зони. Крім того, різноманіття кліматичних умов дозволяє розвивати туристичні напрямки протягом року. Важливими факторами є також збереження традиційного сільського способу життя, що створює можливості для організації екологічних маршрутів і агротуризму, а також знайомству міжнародних туристів з українськими традиціями, ремеслами і гастрономією. Започаткування бізнесу у ЗТ не вимагає великого стартового капіталу, а кон'юнктура ринку сприятлива.

У той же час розвиток вітчизняного ЗТ сьогодні стримується через:

- законодавчу, організаційно-методичну невизначеність;
- низький рівень життя та обмежену купівельну спроможність населення та висока вартість організації еко-відпочинку;
- недостатній рівень екологічної свідомості серед громадян;
- відсутність належної інфраструктури;
- недостатню державну підтримку природоохоронної політики;
- відсутність спеціальної інформаційної та фінансової підтримки з боку держави;
- дефіцит кваліфікованих кадрів у даній сфері;
- відсутність чіткої стратегії розвитку ЗТ, яка б враховувала економічні, екологічні та соціальні аспекти;
- наслідки війни - небезпеку для туристів, руйнування інфраструктури та природних об'єктів, зниження інвестиційної привабливості галузі тощо.

Однак, навіть в умовах вищезазначених викликів, ЗТ здатен приносити численні переваги сприяючи економічному, екологічному та соціальному розвитку на регіональному та місцевому рівнях. ЗТ є потужним інструментом для збалансованого та сталого розвитку територіальних громад та вітчизняної економіки в цілому, сприяючи збереженню природного середовища, стимулюванню економічного зростання та підвищенню добробуту місцевих жителів.

1.2. Об'єктивна необхідність та завдання підтримки розвитку ЗТ в територіальній громаді

Для України макроекономічна стійкість часто обумовлюється стійкістю розвитку її регіонів. Це визначає необхідність забезпечення сталого розвитку територіальних громад країни за двома напрямками: досягнення поточної стабільності та можливість перспективного розвитку. Розробка стратегії розвитку для конкретних територіальних громад матиме свою специфіку, проте кінцевою метою фактично є забезпечення економічної стійкості як на мезо-, так

і на макрорівні.

Розвиток більшості регіонів нашої країни сьогодні ґрунтується переважно на використанні природно-ресурсного потенціалу, що робить їхню економіку залежною від кон'юнктурних коливань та нестійкою в період економічних криз. Це відноситься як до промислових (сировинних), так і до аграрних регіонів та обумовлює необхідність змін структури їхньої економіки [41, с. 32-33]. Виникає проблема пошуку нових «точок зростання» з мультиплікаційним ефектом для економіки територіальних громад здатних раціоналізувати використання трудових ресурсів сільських територій шляхом створення нових робочих місць та забезпечення додаткових видів зайнятості, що може не послужити фактором подолання депресивності та забезпечити вихід на траєкторію стійкого економічного зростання.

Як перспективний напрям забезпечення сталого розвитку територіальних громад може розглядатися стратегія диверсифікації їхньої економіки, яка передбачає зокрема використання туристично-рекреаційного потенціалу. В даному випадку може йтися про розвиток ЗТ, який як нами уже було зазначено є специфічною діяльністю з надання послуг забезпечення відпочинку та дозвілля туристів у сільській місцевості, орієнтованою на використання природно-рекреаційних, історико-культурних, соціально-етнографічних та інших традиційних для цієї території ресурсів. ЗТ передбачає надання послуг гостинності у приватному секторі у вигляді проживання у сільській (селянській) садибі з можливістю трудової участі у різних видах діяльності, характерних для села. Цільовою аудиторією в даному випадку є жителі великих населених пунктів, які ніколи не жили в селі, пересичені традиційними видами відпочинку.

ЗТ не є високоприбутковим бізнесом і не гарантує швидкої окупності. Він може розглядатися переважно як соціальний, а чи не економічний проект, оскільки спрямований переважно на зняттям соціальної напруги. Проте цей вид туристичної діяльності демонструє мультиплікаційний соціально-економічний та культурно-філософський ефект, що враховує особливості світосприйняття, способу життя, а також культурні потреби та психологічні особливості

представників середнього класу [18, с. 33].

Інтерес до ЗТ неухильно зростає і хоч він є новим напрямом, проте може мати значні перспективи. Про це свідчать тенденції розвитку ЗТ в Європі: якщо ще два-три десятиліття тому про нього практично не чули, то сьогодні показники його розвитку демонструють стійке зростання. Особливо яскраво це проявляється у Франції, Греції та Італії, де ЗТ за значимістю поступається лише рекреаційному [28, с. 13].

ЗТ можна вважати «точкою зростання» для територіальних громад з мультиплікаційним ефектом. Найбільш ефективним є паралельний розвиток у аграрних регіонах як основного сільськогосподарського виробництва, так і ЗТ з його основі. Сукупне виробництво продуктів харчування та надання послуг ЗТ може бути рентабельним навіть за збитковості однієї зі своїх складових, оскільки ціни сільгоспвиробників значно нижчі від роздрібних торгових цін у містах. Поєднання послуг ЗТ з продажем за цінами виробників екологічно чистих продуктів харчування, вироблених на селі, дозволить створити недорогий та конкурентоспроможний ринковий продукт, який за відповідної підтримки та просування може перетворитися на бренд регіону.

Так, провадження ЗТ може надати територіальним громадам такі вигоди:

1. Економічні вигоди: створення робочих місць; збільшення доходів; гарантовані, довгострокові, стабільні економічні доходи.
2. Екологічні вигоди: збереження навколишнього середовища; охорона біорізноманіття; зменшення негативного впливу на екологію.
3. Соціальні вигоди: підтримка місцевих громад; збереження культурної спадщини; згладжування соціокультурних відмінностей; усвідомлення національної ідентичності [6; 18, с. 34].

Та крім того, що ЗТ сприяє диверсифікації та збільшенню доходів територіальних громад, допомагає охороні природи та сталому використанню природних ресурсів, забезпечує соціальний розвиток, згуртованість мешканців, формує позитивний імідж громади, важливими є й безпекові аспекти ЗТ, тобто його внесок у забезпечення продовольчої та етнополітичної безпеки, а також

збереження культурних традицій.

Переваги від ЗТ в територіальній громаді можна структурувати за рівнями:

- макроекономічний (ЗТ виступає одночасно як додаткове або альтернативне джерело доходу для територіальних громад і як механізм інтеграції аграрного сектора до сектору туристичної індустрії);

- мікроекономічний (ЗТ як вид малого бізнесу, що сприяє підвищенню доходів населення/домогосподарств, активізації підприємницької діяльності та стимулюванню економічної активності);

- особистісний (особистісне зростання людей, які надають послуги ЗТ та самих туристів: набуття ними нових знань, умінь та навичок, розвиток, підвищення самооцінки) [36, с. 34-35].

Про багатовимірну цінність ЗТ як складової соціально-економічної системи ТГ можна судити розкривши його вплив на різні групи зацікавлених суб'єктів: домогосподарства ТГ, саму громаду та туристів (табл. 1.4).

Усе вищезазначене свідчить про те, що державна та місцева влада повинні підтримувати розвиток ЗТ, оскільки цей напрям є ефективним інструментом для вирішення ряду соціально-економічних та екологічних викликів.

Підтримка ЗТ необхідна і з метою реалізації міжнародних зобов'язань у сфері сталого розвитку та боротьби зі змінами клімату. Екологічно чистий підхід до організації туристичної діяльності відповідає принципам Паризької кліматичної угоди та Цілей сталого розвитку ООН, сприяючи декарбонізації економіки та зменшенню екологічного сліду [41, с. 21].

Таблиця 1.4

Значення зеленого туризму для різних суб'єктів

Для домогосподарств ТГ	Для територіальної громади	Для туристів
Використання вільних засобів домогосподарства	Використання вільних коштів у сільській місцевості	Активний недорогий відпочинок
Додатковий дохід	Додатковий дохід	Ознайомлення із циклом виробництва продовольчих товарів
Додаткові робочі місця	Нові місця праці	Вживання свіжих продуктів
Активізація діяльності членів домогосподарств	Поліпшення сільської інфраструктури	Безпосередній контакт із природою
Збут надлишків сільськогосподарської продукції	Активізація громади	Участь у діяльності сільського домогосподарства
Затримка молоді на селі, зменшення потреб у закордонному заробітчанстві	Збереження культурно-історичної спадщини	Безпосереднє спілкування із жителями різних місцевостей
Культурно-освітній розвиток членів домогосподарства	Поліпшення естетичного вигляду місцевості	Ознайомлення з культурою регіону
Особистий розвиток членів домогосподарства	Контакт з іншими культурами	Набуття нових навичок
Пізнання інших культур та звичаїв	Особистий розвиток мешканців	Розвиток зацікавленості

Примітка. Сформовано за [3; 9; 18; 37]

Виходячи із тих проблем з якими стикається сьогодні сфера ЗТ у територіальних громадах, важливо створювати сприятливі умови для розвитку ЗТ. Це передбачає надання державних і місцевих грантів для підприємців, які бажають розвивати цей напрям, впровадження спрощених процедур реєстрації бізнесу, розробку пільгових умов кредитування та субсидій. Також важливо забезпечити підтримку інформаційно-просвітницьких кампаній, які популяризуватимуть ЗТ серед населення, та навчати місцевих жителів новим компетенціям у сфері обслуговування туристів.

Структурувати основні завдання підтримки розвитку зеленого туризму у територіальних громадах можна наступним чином:

1. Створення інфраструктури. Розвиток ЗТ неможливий без належної інфраструктури, яка включає зручні транспортні сполучення, туристичні маршрути, еко-стежки, зони відпочинку та місця для кемпінгу. ТГ має

забезпечити облаштування таких об'єктів, зокрема шляхом залучення державних, приватних і міжнародних інвестицій.

2. Формування туристичного бренду. Громада повинна працювати над створенням унікального іміджу регіону, що базується на його природних, культурних та історичних особливостях. Це передбачає розробку маркетингової стратегії, організацію подій (фестивалів, ярмарків, екскурсій) та промоцію місцевих туристичних продуктів через цифрові платформи, соціальні мережі та партнерства з туристичними операторами.

3. Підтримка місцевого бізнесу. Громада повинна сприяти створенню умов для розвитку малого і середнього бізнесу у сфері ЗТ. Це включає підтримку фермерських господарств, майстрів народних ремесел, готелів, хостелів та кафе. Сюди також належать програми фінансової підтримки, такі як пільгові кредити, субсидії або гранти на розвиток туристичних проєктів.

4. Збереження природного та культурного середовища. Одним із ключових завдань є збереження екосистем, біорізноманіття та історичних пам'яток, які є основою для розвитку ЗТ. Громада має впроваджувати екологічно чисті технології, проводити еко-акції, такі як прибирання територій, посадка дерев, а також заохочувати туристів до дотримання принципів екологічної етики.

5. Освіта і підвищення обізнаності населення. Розвиток ЗТ потребує кваліфікованих кадрів, які вміють надавати якісні послуги туристам. Для цього громада може організовувати навчальні курси, семінари або тренінги для місцевих жителів з таких напрямів, як управління гостинністю, іноземні мови, організація екскурсій, еко-підприємництво.

6. Залучення зовнішніх інвестицій та партнерств. ТГ має активно залучати ресурси з державного бюджету, міжнародних грантових програм і приватного сектору для розвитку ЗТ. Важливим завданням є встановлення партнерських відносин з організаціями, що займаються підтримкою туризму, а також участь у відповідних національних та міжнародних проєктах.

7. Контроль і моніторинг діяльності. Для забезпечення ефективного розвитку ЗТ громада повинна впроваджувати систему контролю та моніторингу

впливу туристичної діяльності на місцеву екосистему та соціально-економічний стан. Це дозволить вчасно виявляти потенційні проблеми і коригувати стратегію розвитку.

8. Розробка регуляторної бази. Громада повинна розробити та впровадити локальні нормативно-правові акти, які сприятимуть розвитку ЗТ, водночас захищаючи природні ресурси від надмірного антропогенного навантаження. Це можуть бути правила користування туристичними маршрутами, стандарти якості туристичних послуг та механізми заохочення екологічно відповідальної поведінки серед туристів і місцевих мешканців.

Виконання цих завдань з боку держави та місцевої влади сприятиме створенню умов для сталого розвитку громади, забезпечуючи довгострокові економічні, соціальні та екологічні вигоди.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗТ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ПІДТРИМКИ

2.1 Аналіз рівня та середовища розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – підтримка розвитку ЗТ у «Довжанській сільській територіальній громаді Хустського району Закарпатської області (далі - Довжанська ТГ)» [30].

Довжанська ТГ є «адміністративно-територіальним утворенням, яке має вигідне географічне розташування, що характеризується багатою природною та культурною спадщиною. Громада об'єднує 8 населених пунктів» [30], де поєднуються мальовничі ландшафти, лісові масиви та традиційна сільська архітектура, зберігаючи унікальну атмосферу Закарпаття [30].

Для кращого розуміння ключових характеристик Довжанської ТГ, у таблиці систематизовано основні показники, що відображають її територіальну, демографічну, економічну та інфраструктурну специфіку (таб. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні характеристики Довжанської ТГ

Показник	Характеристика
Область	Закарпатська
Район	Хустський
Тип громади	Сільська
Дата утворення	22 грудня 2019
Адміністративний центр	Село Довге
Населені пункти	С. Довге, с. Бронька, с. Каллів, с. Липецька Поляна, с. Ожоверх, с. Приборжавське, с. Слоповий, с. Суха
Площа громади	257,5 км ²
Населення	16 575 осіб
Основні напрями діяльності	Лісозаготівля та деревообробка, будівництво, сфера послуг, туризм та ін.

Інфраструктура	4 заклади загальної середньої освіти I-III ступенів, 2 гімназії; 5 амбулаторій загальної практики сімейної медицини; 5 клубних закладів, дві школи мистецтв, публічна бібліотека; автомобільні дороги загального користування та місцевого значення 144,2 км; пам'ятки культури.
Економічний потенціал	малий бізнес, туризм, фермерські господарства тощо

Примітка. Сформовано за [30]

Для розвитку ЗТ в Довжанській ТГ важливо враховувати структуру земельного фонду громади (табл. 2.2).

Таблиця 2

Структура земельного фонду Довжанської ТГ

<i>Категорії земель за цільовим призначенням</i>	<i>Площа (га)</i>
Землі сільськогосподарського призначення:	5138,3
Сільськогосподарські угіддя до яких відносяться:	5034,66
Рілля	1645,27
багаторічні насадження	459,191
сіножаті	1704,80
Пасовища	547,68
Перелоги	677,81
Несільськогосподарські угіддя (в т.ч. господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та ін. захисні насадження)	103,62
Землі житлової та громадської забудови	599,94
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	2408,7
Землі оздоровчого призначення	-
Землі рекреаційного призначення	7,49
Землі історико-культурного призначення	2,85
Землі лісгосподарського призначення	19564,48
Землі водного фонду	121,43
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та ін. призначення	164,82

Примітка. Сформовано за [30]

Аналізуючи структуру земельного фонду Довжанської ТГ, зазначимо, що майже 77 % земель – це ліси та інші лісовкриті площі (деревні та не деревні ресурси лісу). І тільки 13,3% це сільськогосподарські землі. Земельний фонд громади сприятливий для розвитку ЗТ, оскільки переважна частина земель має сільськогосподарське призначення, зокрема рілля та пасовища, що можуть бути використані для екологічного та аграрного туризму. Водночас наявність значної площі лісових земель та природоохоронних територій відкриває можливості для створення рекреаційних зон і екологічних маршрутів. Спеціальні зони, такі як землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, дозволяють розвивати природоохоронний туризм, що поєднується з зеленою економікою та сталим розвитком громади.

На території Довжанської ТГ розташовані природо заповідні об'єкти національного та місцевого значення:

- «національний природний парк Зачарований край,
- зоологічний заказник Річанський,
- іхтіологічний заказник Ріка» [3-].

Національний природний парк «Зачарований Край» знаходиться в Україні, на території колишнього Іршавського району Закарпатської області. Його загальна площа становить 6101 гектарів. «Згідно з УП № 134/2019, територія парку була збільшена на 4350,4 га, що включає землі ДП Довжанське лісомисливське господарство, більшість з яких знаходиться в межах громади» [30]. Частина цього НПП, зокрема «ділянки Іршавка та Великий Діл, входять до складу світової спадщини ЮНЕСКО як частина Букових пралісів Карпат і інших європейських регіонів» [30]. Парк виконує функції природоохоронної, рекреаційної, культурно-освітньої, науково-дослідної установи загальнодержавного значення. Він є «частиною природно-заповідного фонду України і охороняється як національне надбання з особливим режимом охорони, відтворення і використання. Метою створення парку збереження, відновлення та ефективного використання природних комплексів Східних Карпат, які мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє та оздоровче значення» [30].

Річанський заказник — це «загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення, що охороняє лісовий масив, який є важливим місцем для концентрації та розмноження рідкісних видів тварин» [30]. «Основними лісоутворюючими породами є бук і дуб з додаванням ялини, ясена, липи та вільхи» [30]. Тваринний світ цього заказника типовий для лісів Закарпаття, серед яких варто відзначити наявність kota лісового, занесеного до Червоної книги України.

Ріка — це іхтіологічний заказник місцевого значення, створений для охорони цінних видів лососевих риб, що мешкають у річці Бронька та її притоках. Гірські потічки, що є частинами річки Боржави і Ріки, є важливим місцем для нересту та нагулу рідкісних риб.

Популярність Довжанської ТГ серед туристів обумовлена її природними та культурними пам'ятками. Екскурсії, відвідування історичних та культурних об'єктів, фестивалі та прогулянки на природі є основними привабливими факторами для гостей. До основних туристичних об'єктів належать руїни Бронецького замку, Палац-фортеця графів Телекі, місцеві церкви та каплички, музеї, зелені зони, парки, санаторій «Боржава» та інші.

Одними з найбільш привабливих об'єктів ЗТ є пам'ятки історико-архітектурної спадщини. Одним з таких є палац-фортеця графів Телекі, що є архітектурною пам'яткою національного значення XVIII століття. Ця садибна споруда, збудована між 1712 і 1798 роками, є унікальним прикладом барокової архітектури, поєднуючи в собі елементи палацу і фортеці. Комплекс оточений оборонними мурами з бійницями, формуючи квадрат розмірами 65×65 м, і має чотири вежі з восьмигранними шатровими дахами. Палац має одноповерхову будівлю з прямокутним планом і зберігає бароковий декор на фасаді. Особливою деталлю є вежа з гербом села, який увійшов до гербівника. Сьогодні ця архітектурна пам'ятка має великий потенціал для розвитку туризму завдяки своїй історичній цінності та архітектурним особливостям.

На північ від Довгого розташоване село Бронька, де знаходяться руїни Бронецького замку, спорудженого в XIII столітті. Це одна з найдавніших

кам'яних фортифікацій краю, яка була побудована на вершині скелястої гори Царська, що додає їй легендарного ореолу.

Не менш важливими природними об'єктами для розвитку туризму є вікові липи — ботанічна пам'ятка, що формує унікальний природний ландшафт. Вони можуть стати частиною екологічних туристичних маршрутів та місцем для відпочинку, надаючи можливість познайомитися з місцевою флорою.

Боржавська долина — це ще одна територія з великим природно-рекреаційним і історико-культурним потенціалом для туризму. Тут можна знайти неповторні краєвиди, численні пам'ятки природи та архітектури, а також різноманітні туристичні маршрути, що приваблюють відвідувачів.

До об'єктів релігійного туризму можна віднести Серафимівський жіночий монастир, заснований ієромонахом Героґеном у 1933 році в селі Приборжавське. Попри всі випробування, монастир зберіг свою атмосферу та красу, ставши важливою частиною місцевого духовного життя.

Не менш цікавим є село Довге, де зосереджена вулиця церков, що належать до різних конфесій. Найстарішою серед них є церква, зведена у 1909—1912 роках, яка спочатку була греко-католицькою. Римо-католицькі церкви, одна з яких була побудована зі дерева, а інша — у 1999 році за сучасним проектом, також є важливими архітектурними об'єктами села. Особливу цінність має ікона «Зіслання Святого Духа», написана відомим місцевим художником Юлієм Мошаком, яка знаходиться в римо-католицькому храмі.

Гірське село Суха, розташоване біля підніжжя гори Кук, є домом для кількох цікавих об'єктів, серед яких — «Хрест Тверезості», а також краєзнавчий музей «Сухівська світлиця», що дає уявлення про історію та традиції цього регіону.

Село Приборжавське, зокрема, славиться старовинною церквою Покрови Пресвятої Богородиці, збудованою у 1824 році Василем Довговичем, а також залізничною станцією Боржавської вузькоколійки, яка стала відомою завдяки шляху легендарної «Анці Кушницької».

Не можна не згадати й село Липецька Поляна, яке знаходиться через

перевал на південному сході від Довгого. Це село має багатий історичний спадок, пов'язаний із заснуванням поселення, містичними переказами та різноманітними релігійними традиціями.

Основним туристичним об'єктом Довжанської ТГ є санаторій «Боржава» — бальнеологічний курорт, здатний прийняти до 145 осіб. Гостям пропонуються два триповерхові спальні корпуси та євро-котеджі з покращеними номерами для комфортного відпочинку. Основний напрямок оздоровлення — лікування мінеральними водами. На курорті використовують п'ять різних видів мінеральних вод з унікальними лікувальними властивостями для пиття, ванн, душів та інших водних процедур. Санаторій також пропонує новітні методи лікування, серед яких фітотерапія, магнітотерапія, іпотерапія та лазеротерапія. Окрім цього, нещодавно було відкрито відділення для реабілітації бронхолегеневої системи та ЛОР-органів.

Довжанська ТГ має хороший потенціал для розвитку зеленого та рекреаційного туризму завдяки великому природньому потенціалу та багатій історичній спадщині. Стримуючим фактором за оцінками мешканців громади є стан доріг. Незважаючи на те, що Довжанська громада розташована на перетині важливих транспортних магістралей Довге – Іршава та Свалява - Довге – Липча, і транспортне сполучення з іншими населеними пунктами забезпечується автобусними перевезеннями, як свідчать опитування населення громади, серед найбільших проблем, які потребують скорішого вирішення є незадовільна дорожня інфраструктура - непридатність доріг для пішоходів, погані якість / стан дорожнього покриття і недоступність велосипедних маршрутів. Крім того, не розроблено багато туристичних маршрутів, а обізнаність про наявні серед населення залишається малою.

Серед проблемних сфер, які потребують виправлення для покращення туристичної привабливості Довжанської ТГ за оцінками місцевих мешканців є стан навколишнього середовища (рис. 2.1).

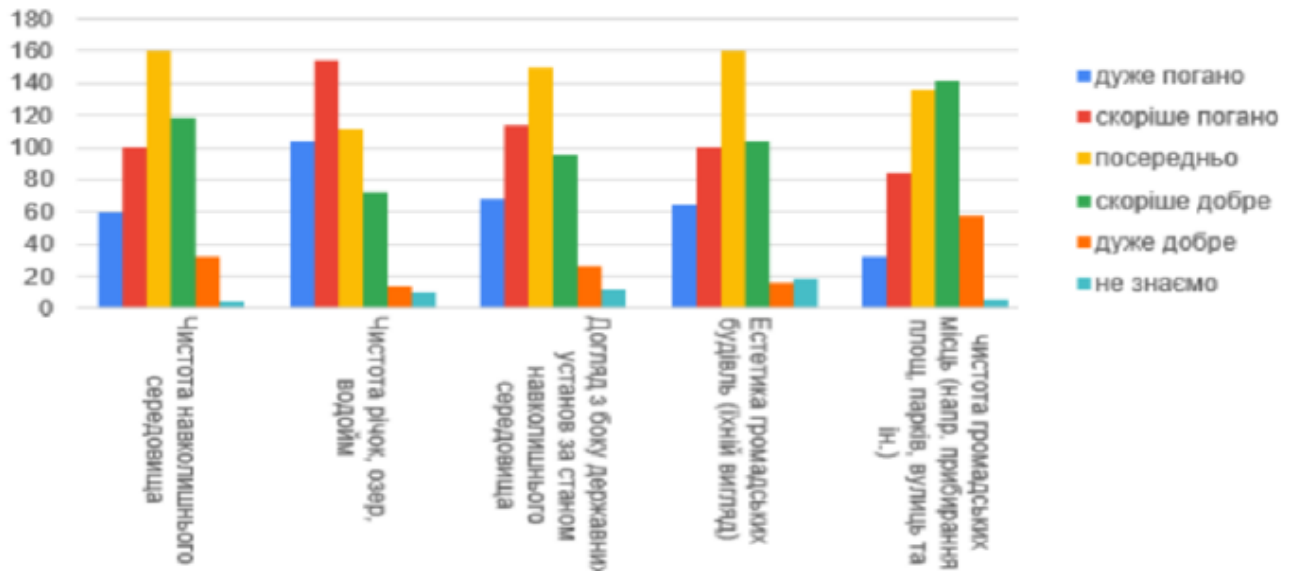

Рис. 2. 1. Оцінка мешканцями громади стану навколишнього середовища та чистоти Довжанської ТГ

Примітка. Наведено за [30]

Рейтинг позитивно оцінених екологічних складових за рівнем важливості є наступним: «чистота навколишнього середовища, чистота громадських місць. Негативну оцінку отримали питання чистоти річок, озер, водойм та чистоти повітря, нагляд за станом навколишнього середовища з боку органів місцевої влади» [30].

Мешканці громади високо оцінили доступність місць для відпочинку та релаксації на природі. Водночас, критично було сприйнято діяльність будинків культури, обмежену доступність та кількість місць для дозвілля дорослих поза домом, а також недостатні можливості для активної участі в культурно-мистецьких заходах. Незважаючи на це, такі оцінки свідчать про наявність доволі широкого спектра пропозицій у сферах культури, спорту та відпочинку у Довжанській ТГ.

Отже аналіз рівня та середовища розвитку ЗТ в Довжанській ТГ свідчить про значний потенціал для його подальшого розвитку. Завдяки унікальним природним та історико-культурним ресурсам, таких як вікові липи, палац-фортеця графів Телекі та численні ландшафтні принади, громада має можливість залучити туристів не тільки з України, але й з-за кордону. Однак для

повноцінного розвитку ЗТ необхідна комплексна інфраструктурна та соціальна підтримка, зокрема, вдосконалення доріг, збереження екологічних об'єктів, розвиток еко-освітніх програм, що сприятимуть не тільки туризму, але й загальному підвищенню екологічної свідомості населення.

2.2 Оцінка механізмів організаційної та економічної підтримки розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді

Для розвитку ЗТ особливу роль відіграє організаційна підтримка, яка забезпечує інтеграцію місцевих ресурсів, залучення інвестицій та забезпечення сталості розвитку цієї сфери. Оцінка механізмів організаційної підтримки розвитку ЗТ в Довжанській ТГ дозволяє визначити сильні та слабкі сторони наявної системи, а також напрямки для її покращення. Визначення таких механізмів дозволить зробити розвиток ЗТ досліджуваній територіальній громаді більш ефективним і стійким, що у свою чергу сприятиме підвищенню її економічної стабільності.

Організаційна підтримка розвитку ЗТ в Довжанській ТГ передбачає взаємодію місцевих органів влади, громадських організацій, підприємців та місцевих жителів для створення сприятливого середовища для розвитку туристичної діяльності.

Основну роль в організаційній підтримці розвитку ЗТ в Довжанській ТГ відіграють органи місцевого самоврядування. Відповідно до законодавства України, саме місцева влада має визначати пріоритети розвитку туризму в межах громади, а також розробляти стратегії та плани для його підтримки.

Органом місцевого самоврядування у досліджуваній ТГ є сільською рада та її виконавчий комітет (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Органи місцевого самоврядування в Довжанській ТГ

Органи місцевого самоврядування	Кількість працівників
Сільська рада	6 осіб
Виконавчий комітет	17 осіб
Виконавчі органи сільської ради	
Управління та відділи	
Відділ бухгалтерського обліку, звітності та господарської діяльності	7 осіб
Відділ «Центр надання адміністративних послуг»	7 осіб
Фінансовий відділ	2 особи
Відділ освіти, культури, молоді, спорту та туризму	9 осіб
Загальний відділ	4 осіб
Відділ соціального захисту населення	2 осіб
Центр надання соціальних послуг	8 осіб
Служба у справах дітей	3 особи
Відділ земельних відносин та екології	4 особи
Відділ архітектури та містобудування	1 особи
Відділ з питань цивільного захисту, надзвичайних ситуацій та мобілізаційної роботи	4 осіб
Відділ економіки	3 особи
Відділ комунального майна	3 особи
Консультативно-дорадчі органи	
Молодіжна рада при Довжанській сільській раді	21 особа

Примітка. Сформовано за [30]

Згідно з даними таблиці 2.3, у структурі органу місцевого самоврядування в Довжанській ТГ є певні підрозділи, кожен із яких має свої функції й рівень залучення до розвитку ЗТ.

Основним завданням сільської ради є прийняття рішень щодо розвитку громади, зокрема в галузі туризму. Вона визначає пріоритети розвитку ЗТ, погоджувати місцеві ініціативи, зокрема щодо збереження природних ресурсів, культурних пам'яток та розвитку інфраструктури для туризму.

Виконавчий комітет займається практичною реалізацією рішень, ухвалених сільською радою. Ним координуються проекти розвитку

інфраструктури, пов'язані з зеленим туризмом, а також працювати над залученням інвестицій, організацією культурних заходів і промоцією громади як туристичного напрямку.

Відділ освіти, культури, молоді, спорту та туризму Довжанської ТГ безпосередньо відповідає за розвиток туризму в громаді. Ним організовуються освітні програми для місцевих жителів та туристів, проводиться робота щодо збереження культурної спадщини, проводяться культурні та спортивні заходи, які є частиною туристичного продукту. Відділ активно працює на просуванням ЗТ, підтримує розвиток екологічних маршрутів та місцевих традицій.

Відділ земельних відносин та екології. Цей відділ важливий для розвитку ЗТ, оскільки він займається питаннями земельних відносин та охорони навколишнього середовища. Відділ бере участь у розробці та впровадженні екологічно сталих туристичних маршрутів, забезпеченні охорони природних територій та організації рекреаційних зон.

Молодіжна рада відіграє активну роль у розвитку ЗТ Доіжанської ТГ, залучаючи молодь до організації екологічних проєктів, культурних ініціатив і волонтерських програм, пов'язаних із природою та сталим туризмом. Вона також сприяє популяризації туризму серед молодих людей та допомагати в розвитку нових форматів дозвілля, наприклад, екологічних заходів чи організації туристичних походів.

Відділ економіки розробляє економічні стратегії для розвитку ЗТ, зокрема у частині залучення інвестицій, створення бізнес-ініціатив у галузі туризму, моніторингу економічної ефективності туристичних проєктів.

Таким чином, основними органами, які безпосередньо сприяють розвитку ЗТ в громаді, є сільська рада, її виконавчий комітет, відділ освіти, культури, молоді, спорту та туризму, а також відділ земельних відносин та екології. Кожен з них має свою специфіку роботи і може сприяти розвитку туристичної галузі, зокрема ЗТ, однак для ефективного реалізації проєктів важливо налагодити координацію між ними, зокрема в частині фінансування, створення інфраструктури та проведення культурних заходів.

На даний момент в Довжанській ТГ існує певний рівень організаційної підтримки, однак важливо відзначити, що стратегічне планування розвитку ЗТ, хоч і ведеться, має свої недоліки.

Зокрема, хоча є розроблені основні напрями розвитку сільського туризму, в деяких випадках ці плани недостатньо деталізовані. Органи місцевої влади активно підтримують проекти, пов'язані з розвитком туристичної інфраструктури, але в межах громади відсутня чітка координація між різними державними та приватними структурами. Це ускладнює реалізацію окремих ініціатив та проектів. Наприклад, для створення туристичних маршрутів, що включають природні та культурні пам'ятки, необхідна тісніша співпраця з місцевими підприємцями, які надають туристичні послуги, а також з органами державного управління.

На рівні стратегічного планування, органи місцевої влади створили загальний план розвитку інфраструктури для ЗТ, включаючи такі елементи, як покращення доріг, будівництво нових об'єктів інфраструктури, таких як гостьові будинки і еко-стежки. Однак фінансування цих заходів залишається обмеженим, що обумовлює низький рівень розвитку інфраструктури, необхідної для комфортного відпочинку туристів. Фінансові ресурси на розвиток туризму часто надходять із державного бюджету в межах програми сільського розвитку або з місцевих бюджетів, але через обмежене фінансування не всі ініціативи можуть бути реалізовані в короткі терміни.

Залучення зовнішніх інвестицій також є проблемним, оскільки громадськість та бізнес не завжди мають достатню інформованість щодо можливостей фінансування через гранти чи інші форми підтримки з боку держави або міжнародних організацій. Для покращення ситуації, на думку місцевих органів влади, необхідно запровадити активну рекламну кампанію, яка б розповідала про туристичний потенціал громади та доступні фінансові можливості для бізнесу.

Важливим організаційним механізмом є активне залучення місцевих підприємців до розвитку туристичних послуг. У Довжанській ТГ є кілька малих

бізнесів, які займаються наданням послуг у сфері ЗТ: організація екскурсій, прийом туристів у гостьових будинках, сільське господарство та виробництво місцевих продуктів. Однак більшість цих бізнесів ще не отримала достатнього розвитку через відсутність організаційної підтримки з боку місцевої влади, а також через недостатнє фінансування, орієнтоване на інноваційні рішення для розвитку туризму.

Необхідно створити механізм консультацій та підтримки для підприємців, що розвивають ЗТ. Це може включати надання пільг на податки, організацію тренінгів з розвитку бізнесу та туризму, створення єдиного туристичного порталу для громади, який об'єднував би всі підприємства, що працюють у сфері туризму. Наразі ці ініціативи лише частково реалізуються, а сам процес взаємодії між підприємцями та місцевою владою потребує більшої системності.

На сьогодні важливим напрямком розвитку ЗТ є активна співпраця з громадськими організаціями та іншими територіальними громадами. У Довжанській ТГ є кілька місцевих громадських організацій, які займаються питаннями екології, збереженням природних та культурних пам'яток, зокрема ГО Боржава та ГО Молода Боржава. Однак співпраця між державними та громадськими організаціями на рівні громади часто обмежується лише організацією окремих заходів, таких як еко-акції чи святкові події, без стратегічного підходу до розвитку ЗТ.

Один з варіантів покращення ситуації – це активізація міжгромадської співпраці, в тому числі з сусідніми громадами, для створення спільних туристичних маршрутів, культурних і еко-експозицій та залучення фінансування з різних джерел, у тому числі міжнародних. Цей процес на сьогодні лише починається, і для його реалізації необхідно більше зусиль для налагодження ефективної комунікації між громадами та іншими туристичними організаціями.

Економічна підтримка розвитку ЗТ в Довжанській ТГ передбачає залучення фінансових ресурсів для розвитку інфраструктури, реклами та маркетингу туристичних послуг. Це включає як державне фінансування, так і

приватні інвестиції. На рівні громади важливим кроком є створення умов для залучення інвесторів, які б могли вкладати в будівництво та модернізацію туристичних об'єктів, таких як гостьові будинки, сільськогосподарські ферми, кафе та ресторани, що пропонують місцеві продукти.

Проте, як показав аналіз структури видатків Довжанської ТГ за 2023 рік, фінансування за деякими напрямками, які є критично важливими для розвитку ЗТ є недостатнім (рис. 2.2).

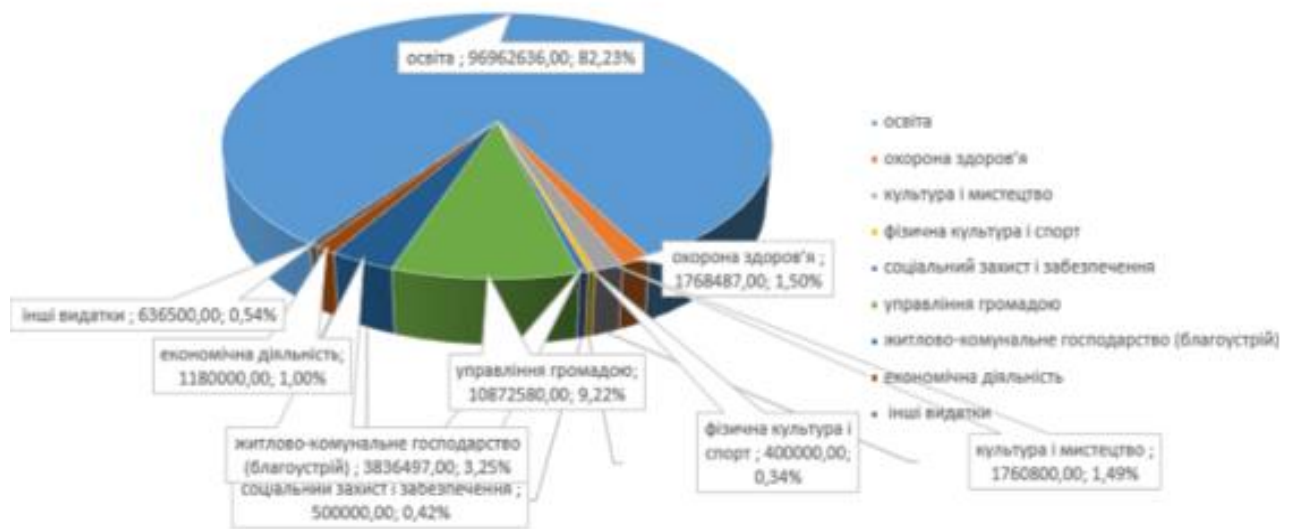

Рис. 2.2. Структура видатків Довжанської ТГ у 2023 році

Примітка. Сформовано за [30]

Хоча позитивним є те, що ключові статті видатків у Довжанській ТГ – освіта, управління громадою та житло-комунальне господарство (благоустрій).

Фінансування розвитку ЗТ часто включає гранти та субсидії для місцевих органів влади та підприємців. Одним з таких механізмів є програма підтримки сільського розвитку, яка передбачає виділення коштів на інфраструктурні проекти, покращення доріг та будівництво екологічних об'єктів. Крім того, на рівні громади може бути розроблено кілька ініціатив, таких як створення спеціальних податкових пільг для підприємців, що займаються зеленим туризмом, що допоможе знизити витрати на запуск бізнесу та стимулювати розвиток інфраструктури.

Ще одним економічним інструментом є створення програм, що заохочують місцевих жителів до участі у туристичній діяльності. Це можуть бути гранти для малих підприємств, що розвивають туристичні послуги, організація тренінгів та навчальних курсів для підприємців з управління бізнесом у туристичному секторі. Така економічна підтримка дозволить не лише створити нові робочі місця, але й зміцнити економіку громади.

Оцінка механізмів організаційної та економічної підтримки розвитку ЗТ в Довжанській ТГ свідчить про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку цієї галузі. Для ефективного використання цього потенціалу необхідно поєднати зусилля місцевої влади, підприємців, громадських організацій та державних установ для створення сприятливого середовища для розвитку туризму. Водночас необхідно усунути наявні інфраструктурні обмеження та активно розвивати організаційно-економічні механізми підтримки, що забезпечать сталість розвитку ЗТ на території громади.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЗТ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

3.1 Удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді

Потенціал ЗТ у Довжанській ТГ, як і у багатьох інших територіальних громадах країни сьогодні реалізовується не повною мірою. Це обумовлено як об'єктивними факторами, такими як недостатня інфраструктура, обмежений доступ до фінансових ресурсів, слабка інтеграція з туристичними мережами, так і суб'єктивними — відсутністю необхідних знань і навичок у місцевого населення для організації туристичної діяльності, низьким рівнем ініціативності серед жителів та обмеженою мотивацією до участі у розвитку туристичних проєктів. До цього додаються проблеми недостатньої маркетингової підтримки, відсутності чіткої стратегії просування ЗТ та слабого залучення органів місцевого самоврядування до ініціатив у цій сфері. Усі ці аспекти створюють перешкоди для повноцінного розкриття туристичного потенціалу територіальних громад.

З огляду на зазначені проблеми, важливим є удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку туризму. Адже таке сприяння відіграє ключову роль у формуванні системного підходу до розвитку ЗТ, забезпечуючи територіальні громади необхідними знаннями, методиками та ресурсами для ефективного планування та реалізації туристичних проєктів.

Консультативна підтримка дозволяє населенню краще розуміти специфіку ЗТ, від інноваційних підходів до управління туристичними послугами до тонкощів маркетингу та забезпечення стандартів якості.

Організаційний супровід включає координацію між органами місцевого самоврядування, підприємцями та іншими зацікавленими сторонами, що сприяє створенню конкурентоспроможних туристичних продуктів. Успішна реалізація

таких ініціатив не лише сприяє економічному розвитку громад, але й дозволяє ефективно використовувати природні, культурні та соціальні ресурси, що є основою для сталого розвитку.

На сьогоднішній день існує низка об'єктивних чинників, що зумовлюють необхідність сприяння розвитку консультування у сфері ЗТ. До основних з них можна віднести:

- нестабільність політичної та економічної ситуації в країні, яка ускладнює довгострокове планування та розвитку туризму;
- зниження потоку туристів, що потребує пошуку нових стратегій для залучення відвідувачів;
- складність і багатогранність проблем сфери туризму, які потребують комплексного підходу до їх вирішення;
- висока вартість туристичних послуг, що знижує їх конкурентоспроможність на ринку;
- недостатня кількість доступних статистичних даних, необхідних для обґрунтованих рішень у туристичній галузі;
- відсутність спеціалізованих досліджень щодо туристичних послуг, що ускладнює розуміння ринкових тенденцій;
- розбіжності поглядів між місцевими органами влади та власниками туристичних підприємств щодо шляхів вирішення існуючих проблем;
- потреба в новому, креативному підході до вирішення питань розвитку туризму;
- необхідність залучення додаткових ресурсів, таких як інтелектуальні, фінансові та інформаційні;
- можливість використання досвіду сторонніх консультантів для вирішення спеціалізованих завдань;
- потреба в розробці системи стратегічного планування діяльності туроператорів для забезпечення їх довгострокової ефективності;
- прагнення забезпечити стабільний розвиток та безпеку туристичного бізнесу, що має значення як для економіки територіальних громад, так і для

підприємців [19, с. 18].

Поширеність і різноманітність вищезазначених причин актуалізує важливість розвитку консультативних послуг в сфері ЗТ у Довжанській ТГ.

Термін «консультування» походить від англійського слова consulting, що означає «надання порад, консультації» [29, с. 40]. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до розмежування термінів «консалтинг» та «консультування». Деякі дослідники вказують на принципову різницю між ними, трактуючи «консультування як процес навчання та надання порад» [19], а «консалтинг — як допомогу у вирішенні конкретних проблем замовника» [29]. Проте, на практиці ці терміни часто ототожнюються, оскільки в обох випадках йдеться про надання експертної допомоги, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень у різних сферах діяльності. Враховуючи ці обставини, можна стверджувати, що консультування та консалтинг є взаємозамінними поняттями, що відображають одну й ту саму сутність — процес надання професійних порад і рекомендацій.

Консультування (консалтинг) у сфері ЗТ включає надання кваліфікованої підтримки фахівців, які допомагають суб'єктам туристичної галузі вирішувати різноманітні проблеми в таких сферах, як управління, інвестиції, кадрові питання, маркетинг, фінансове планування, юридичні питання та інші. Спеціалісти, що займаються консультуванням, розробляють рекомендації для підвищення ефективності діяльності організацій, що дозволяє зміцнити їх конкурентоспроможність та покращити імідж на ринку ЗТ [19, с. 18].

Консультаційна діяльність для забезпечення розвитку ЗТ у Довжанській ТГ, на наш погляд, повинна охоплювати кілька напрямів. Серед них важливими є дослідження ринку ЗТ, розробка стратегій, концепцій, програм розвитку, а також майстер-планів для туристичних дестинацій, створення та вдосконалення туристичних продуктів, проведення техніко-економічних обґрунтувань, а також управління при виході на нові ринки. До інших важливих аспектів консультування можна віднести маркетинг та брендинг туристичних дестинацій, проведення аудиту, бізнес-планування, управління активами, а також організацію тренінгів та навчальних програм для місцевих підприємців. Крім

того, значний акцент має робитися на просуванні туристичних подій через PR-активності та забезпечення контролю за якістю туристичних послуг [17; 41].

Варто зазначити, що консультування щодо розвитку ЗТ завжди відбувається в умовах специфічного середовища, тому повинне передбачати взаємодію з різними стейкхолдерами (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Середовище реалізації консультаційних послуг у сфері зеленого туризму у Довжанської ТГ

Примітка. Сформовано автором

У процесі консультуванні щодо напрямків розвитку ЗТ при взаємодії із різними стейкхолдерами необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної з їх груп. Так, у співпраці з органами місцевої влади та самоврядування Довжанської ТГ консультаційні послуги передбачають такі напрямки:

- проведення маркетингових досліджень для оцінки туристичних ринків, як на рівні Довжанської громади, так і сусідніх територіальних громад та ринків турпослуг інших регіонів, з метою пошуку концепції та розробки програми розвитку ЗТ;

- надання експертної допомоги у створенні стратегії, яка спрямована на розвиток ЗТ у територіальній громаді;

- дослідження туристичної сфери як Довжанської ТГ, так і загалом регіону для формування чіткої стратегії розвитку ЗТ на місцевому рівні та окреслення механізмів її реалізації.

У межах взаємодії з туристичними підприємствами Довжанської ТГ консультування повинно включати:

- консультації щодо розробки ефективних механізмів просування місцевого туристичного продукту;
- поради щодо юридичних аспектів ведення бізнесу та функціонування туристичних підприємств;
- консультації з управління та організації роботи туристичних підприємств;
- сприяння взаємодії місцевих ФОП та підприємств з провідними фахівцями та експертами в сфері ЗТ.

Для туристичних підприємств інших територіальних громад консультування має стосуватися:

- налагодження маркетингу спрямованого на просування місцевих туристичних продуктів та послуг на вітчизняному ринку ЗТ;
- надання консалтингових послуг у різних сферах, таких як юридичні, управлінські, фінансові та інші.

У взаємодії з міжнародними туристичними компаніями напрямки консультування повинне стосуватися того, як ефективно організувати та провести маркетингові заходи для просування ЗТ на території Довжанської ТГ на зовнішньому туристичному ринку.

Для споживачів повинні надаватися такі консультації:

- консультації щодо організації подорожей;
- поради щодо розміщення туристичних об'єктів і ресурсів Довжанської ТГ.
- консультування з питань візової, юридичної підтримки та інших супутніх послуг, пов'язаних із зеленим туризмом туризмом.

Консультаційна діяльність у Довжанській ТГ має забезпечувати активну взаємодію між усіма учасниками консалтингового процесу, що дозволить

ефективно вирішувати проблеми ЗТ за допомогою спеціалізованих послуг консультантів. Така взаємодія сприятиме досягненню визначених цілей розвитку цієї галузі в громаді.

У контексті цього, консультаційний супровід розвитку ЗТ в Довжанській ТГ має бути спрямований на вирішення таких конкретних питань, як розвиток інфраструктури, просування туристичних продуктів, правового забезпечення бізнесу, а також стратегічного планування.

Вся система консультаційної діяльності щодо забезпечення розвитку зеленого туризму у Довжанській ТГ повинна складатися з кількох ключових підсистем, які взаємодіють і доповнюють одна одну для досягнення ефективних результатів. (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Основні підсистеми консультаційної діяльності
у Довжанській ТГ

Примітка. Сформовано автором

Ключові напрями розвитку консультаційної підтримки у сфері розвитку ЗТ в Довжанській ТГ повинні охоплювати організаційно-економічний, техніко-технологічний та соціально-економічний аспекти (табл. 3.1). Ці напрями формують інтегровану систему завдань і цілей, спрямованих на створення сприятливих умов для ефективної взаємодії усіх учасників туристичної галузі із консалтинговими організаціями. Така система має на меті покращення якості співпраці та підвищення ефективності розвитку ЗТ в регіоні.

Таблиця 3.1

**Основні напрями організації консультаційної підтримки розвитку
зеленого туризму у Довжанській ТГ**

Найменування напрямку	Мета	Завдання	Очікувані результати
Організаційно-економічний	Забезпечення ефективного функціонування суб'єктів господарювання сфери зеленого туризму в коротко-, середньо-, та довгостроковому періоді	Оцінка загального стану організаційно-управлінської діяльності підприємства сфери зеленого туризму, планування тактичного та стратегічного розвитку, надання працівникам відповідних знань та навичок	Підвищення рівня маркетингової діяльності, системи управління, мотивації праці в межах конкретного підприємства сфери зеленого туризму
Техніко-технологічний	Підвищення рівня ефективності використання наявних ресурсів	Отримання практичних навичок з використання сучасних технічних засобів та технологічних схем, отримання інформації щодо сучасних напрямів техніко-технологічного розвитку	Максимальна адаптація наявного ресурсного потенціалу у відповідності до сучасного техніко-технологічного забезпечення
Соціально-економічний	Адаптація економічної діяльності суб'єктів господарювання сфери зеленого туризму до існуючих соціальних потреб і стандартів	Забезпечення функціонування суб'єктів господарювання сфери зеленого туризму у відповідності до принципів сталого розвитку	Інтеграція суб'єктів господарювання сфери зеленого туризму в систему регіональних соціальних, екологічних, культурних відносин

Примітка. Сформовано автором

Співпраця між органами місцевої влади і самоврядування, консалтинговими організаціями та туристичними підприємствами має особливий характер, оскільки залежить не тільки від змісту наданих рекомендацій, таких як підвищення продуктивності або вдосконалення маркетингових стратегій, але й від специфіки їх впровадження в сфері послуг ЗТ.

У межах організаційно-економічного напрямку здійснюється оптимізація управлінських процесів, удосконалення мотиваційних механізмів і розвиток маркетингових стратегій. Однак важливо зазначити, що на даний момент не існує єдиного підходу до ефективного матеріального стимулювання учасників сімейного бізнесу в туристичному секторі.

Техніко-технологічний напрямок орієнтований на максимально можливе використання природних ресурсів для покращення рекреаційних можливостей, а також підвищення якості екскурсійних і анімаційних послуг. Важливим аспектом є те, що туристичний бізнес спрямований на створення позитивного іміджу, що часто досягається через зовнішній ефект. Це передбачає постійну адаптацію до сучасних методів роботи у сфері розвитку ЗТ.

Щодо соціально-економічного напряму, то він тісно пов'язаний з рекреаційною та культурно-просвітницькою функцією ЗТ. Він передбачає активну участь підприємців у процесах розвитку місцевих громад і стимулювання соціально відповідальної поведінки, зокрема в екологічному контексті, що має на меті підтримку сталого розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях.

Як уже зазначалося для забезпечення сталого розвитку ЗТ у Довжанській ТГ має велике значення і організаційний супровід. Він покликаний забезпечити ефективне використання місцевих ресурсів і сприяти залученню інвестицій та підприємницької активності. Очевидно, що організаційна підтримка туристичної галузи громади має здійснюватися органами влади та місцевого самоврядування, оскільки вони мають необхідні повноваження та ресурси для комплексного управління та координації процесів. Ключовими напрямками такого організаційного супроводу у Довжанській ТГ, на нашу думку, повинні стати:

1. Створення інфраструктури для розвитку ЗТ. Органи місцевої влади повинні забезпечити необхідну інфраструктуру для розвитку ЗТ, включаючи транспортні зручності, туристичні маршрути, зони відпочинку, місця для кемпінгу та екологічно чисті об'єкти для прийому туристів. Це також включає забезпечення доступу до базових сервісів, таких як охорона здоров'я та безпека туристів. Завдяки цій інфраструктурі можна створити комфортні умови для гостей, що сприятиме розвитку туризму.

2. Розробка та реалізація маркетингових стратегій. Важливим аспектом організаційного супроводу є формування туристичного бренду громади. Місцева влада повинна сприяти створенню унікальної туристичної ідентичності, що

базується на природних та культурних особливостях регіону. Розробка маркетингових стратегій, залучення інвестицій, а також просування через цифрові платформи допоможуть забезпечити зростання популярності території серед туристів.

3. Підтримка місцевих підприємців та залучення інвестицій. Місцеві органи влади повинні надавати підтримку малому та середньому бізнесу в сфері ЗТ, створюючи сприятливі умови для розвитку екотуризму. Це включає не лише фінансову допомогу, а й організацію навчальних курсів, семінарів та консультацій для підприємців, щоб підвищити їхню кваліфікацію в управлінні туристичним бізнесом.

4. Збереження природних та культурних ресурсів. Збереження природного середовища та культурних пам'яток є важливим завданням організаційного супроводу розвитку ЗТ. Місцева влада має впроваджувати екологічно чисті технології, контролювати вплив туризму на екосистеми та заохочувати місцеве населення до підтримки екологічних стандартів. Це сприятиме не лише збереженню природних ресурсів, але й привабленню туристів, які шукають екологічно відповідальний відпочинок.

5. Підвищення кваліфікації кадрів та освітні ініціативи. Розвиток ЗТ потребує кваліфікованих кадрів. Органи місцевої влади повинні ініціювати створення навчальних центрів та курсів для місцевих жителів з метою розвитку необхідних навичок у сфері гостинності, управління туризмом, екологічного підприємництва та інших напрямів. Це дозволить підвищити якість обслуговування та забезпечити сталий розвиток цієї сфери.

6. Моніторинг та оцінка ефективності туристичної діяльності. Органи місцевої влади мають розробити систему моніторингу туристичних потоків та оцінки впливу туристичної діяльності на місцеву економіку та екосистему. Це дозволить вчасно коригувати стратегії розвитку, виявляти проблеми та запобігати їх негативним наслідкам для громади.

Організаційний супровід розвитку ЗТ в Довжанській ТГ громаді має включати комплексний підхід, який забезпечить не лише інфраструктурну та

економічну підтримку, але й підвищить кваліфікацію місцевих жителів, сприятиме збереженню природних ресурсів та залученню інвестицій, що створює умови для сталого розвитку і процвітання громади.

Удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді є важливим кроком на шляху до її сталого розвитку. Адже це дозволить підвищити якість надання туристичних послуг, зміцнити економічну базу громади та сприяти гармонійному поєднанню екологічних, соціальних і економічних аспектів. Впровадження інноваційних підходів, залучення кваліфікованих консультантів і активна взаємодія всіх зацікавлених сторін сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності громади в туристичній сфері. Врешті-решт, ефективний консультативно-організаційний супровід стане основою для створення позитивного іміджу громади.

3.2. Застосування програмно-цільового підходу до розвитку ЗТ в досліджуваній територіальній громаді

В Україні досить активно та дієво застосовується програмно-цільовий підхід до регіонального розвитку туризму. Змістовне наповнення програм розвитку туризму спрямовується на врахування локальних ресурсних можливостей території, особливостей наявного економічного, соціального, інформаційного, кадрового потенціалу тощо. У більшості областей України на веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування розміщуються відповідні рішення про затверджені програмні документи та заходи з їх реалізації.

Програмно-цільове планування є одним із типів планування, яке спрямоване на досягнення конкретних цілей. Цей підхід ґрунтується на чіткому визначенні та формулюванні цілей, після чого вибираються шляхи і методи для їх досягнення. Процес програмно-цільового планування передбачає логічну послідовність, в якій спочатку формулюються цілі, а потім визначаються шляхи,

способи та засоби їх реалізації [46, с. 12].

Програмно-цільовий підхід являє собою цілісну концепцію, що поєднує чітко структуровану та змістовну частину програми як інструмент, який дозволяє організувати і використати організаційні та фінансові механізми для її реалізації, а також для контролю за виконанням поставлених завдань [43, с. 134]. Це означає, що програмно-цільовий підхід охоплює не лише розробку програми, але й визначення організаційних і фінансових механізмів для її успішного впровадження та оцінки результатів.

Цей підхід є дуже гнучким і може бути застосований на різних рівнях організації, забезпечуючи виконання завдань, що відповідають пріоритетам економічного, соціального та науково-технічного розвитку територіальних громад. Він передбачає тісну узгодженість з національними цілями розвитку і включає розробку спеціальних програм, які враховують стратегічні напрямки розвитку, а також визначення конкретних шляхів і організаційних заходів для досягнення цих цілей.

При застосуванні програмно-цільового підходу в управлінні розвитком зеленого туризму на рівні ТГ першочерговим завданням є визначення чітких цілей для розвитку рекреаційно-туристичної сфери. Зокрема, загальною метою розвитку зеленого туризму як галузі економіки громади є підвищення ефективності і прибутковості цієї діяльності, що дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси та забезпечити сталий економічний розвиток [1, с. 23-24].

Розробка і виконання програм вимагає дотримання певних принципів, які формуються відповідно до методології програмно-цільового планування. Ці принципи можна умовно поділити на дві групи:

Загальні принципи – це основні вимоги, що лежать в основі розробки будь-яких планових документів, включаючи програми. До таких принципів належать науковість і реалістичність заходів, їх наступність у різних часових межах, а також узгодженість планів з іншими державними ініціативами.

Спеціальні принципи – це більш конкретні правила, що визначають комплексний підхід до вирішення завдань і проблем громади. Вони включають

цілеспрямованість програмних заходів на досягнення конкретних цілей, забезпечення єдності між метою та наявними ресурсами, що необхідні для її досягнення [46, с. 13].

Таким чином, програмно-цільовий підхід дозволяє забезпечити системний підхід до розвитку територіальних громад, зокрема в контексті розвитку туристичної інфраструктури, і дає можливість ефективно планувати і реалізовувати заходи для досягнення довгострокових стратегічних цілей.

Ці принципи виражаються через конкретні методи, підходи і порядок розробки програми розвитку як документа. Вони є основою і визначають ключові напрямки застосування програмно-цільового методу для ефективного вирішення проблем соціально-економічного розвитку територіальних громад. Основною рисою програмно-цільового методу є здатність прогнозувати майбутні стани системи та створення конкретної програми для досягнення необхідних результатів [19, с. 17]. Програма, в порівнянні зі звичайним планом, має низку важливих відмінностей: вона чітко формулює цілі з кількісним визначенням, що дає змогу зафіксувати факт їх досягнення; вона містить зіставлення цілей та ресурсів з гарантією їх збалансованості на основі нормативних вимог; програма об'єднує всі заходи, які необхідно здійснити для досягнення кінцевих результатів, починаючи з науково-дослідних чи проектних робіт і закінчуючи вдосконаленням організаційних форм або створенням стимулюючих систем для учасників проекту; у програмі визначаються чіткі строки для виконання етапів робіт і завершення всієї програми з конкретними критеріями для оцінки отриманих результатів [19, с. 18].

Процес розробки програми розвитку ЗТ у територіальній громаді повинен враховувати конкретні етапи (блоки), що представлені на рис. 3.3. Водночас важливо зазначити, що кожна ТГ має свої унікальні проблеми в розвитку економіки, соціокультурній сфері, різні умови соціально-економічного становища та перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства і рівня концентрації промисловості, і тому ці фактори мають бути враховані при створенні програмно-цільових документів.

Рис. 3.3. Структура цільових програм розвитку зеленого туризму у ТГ
Примітка. Сформовано автором

Так у Довжанській ТГ можна виділити такі програмно-цільові документи, які сприятимуть розвитку ЗТ в громаді: Стратегія розвитку Довжанської ТГ на період до 2027 року; Програми розвитку туризму; Програма підтримки дрібних с/г виробників, малого та середнього підприємництва; Програма поточного та капітального ремонту комунальних доріг та навколоторожньої інфраструктури; Програма розвитку гірських полонинських господарств (вівчарство); Програма збереження та розвитку об'єктів історико-культурної спадщини [30].

Оскільки, поки що у Довжанській ТГ не розроблена програма вузької тематики, яка торкається конкретно розвитку туризму, розглянемо стан

використання програмно-цільового підходу на прикладі затвердженої Стратегії розвитку. У цій стратегії виокремлено 5 стратегічних сфер розвитку, у першій із них - Стратегічній цілі (СЦ) «Підвищення економічної спроможності громади», яка стосується підтримки розвитку економіки громади, йдеться, зокрема, і про розвиток туризму. Реалізація цієї стратегічної цілі досягається через впровадження 5 підпорядкованих операційних цілей (ОЦ) і одна із них «ОЦ 1.4. Розвиток туристичної сфери. Промоція громади». Досягнення цілі аналізуються за встановленими та прописаними у стратегії індикаторами. Також покращити розвиток ЗТ, на нашу думку, дозволяє реалізація СЦ 5 Історико-культурна спадщина. Адже збереження та захист культурної спадщини – одне із пріоритетних завдань громади, що надає можливості локальної ідентифікації громади, збереження історичних споруд та їх природних середовищ, поширення традицій, фольклору та ремесел, підвищення рівня згуртованості жителів громади, покращення рівня туристичної та рекреаційної інфраструктури, сприяння зростанню привабливості пам'яток культурної спадщини серед жителів і гостей краю. Детальніше розглянемо основні стратегічні та операційні цілі, які забезпечують розвиток зеленого туризму та індикатори їх досягнення у табл. 3.2.

Слід відзначити, що питання розвитку ЗТ зачіпаються і в інших стратегічних цілях стратегії Довжанської ТГ, зокрема у СЦ 2. Розвиток комунальної інфраструктури громади та раціональне використання територій (ОЦ 2.1. Розвиток дорожньої, вело та супутньої інфраструктури, ОЦ 2.2. Сприяння покращенню транспортного сполучення між населеними пунктами громади та найближчими містами); СЦ 3. Створення умов для гармонійного розвитку людського та соціального капіталу (ОЦ 3.3. Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб, ОЦ 3.4. Спорт, рекреація та відпочинок); СЦ 4. Екологія, охорона довкілля та енергоефективність (ОЦ 4.1. Раціональне використання природного середовища і його збереження) [30].

Таблиця 3.2

Стратегічні та операційні цілі, які забезпечують розвиток зеленого туризму у Довжанській ТГ

Стратегічна ціль 1. Підвищення економічної спроможності громади	
Операційна ціль	Індикатори результату
.....	
Операційна ціль 1.4 Розвиток туристичної сфери. Промоція громади.	Кількість суб'єктів, що працюють в сфері туризму Кількість туристичних продуктів Кількість туристичних маршрутів Збільшення кількості туристів Збільшення кількості інвесторів Збільшення рівня працевлаштування Створений інформаційно-туристичний центр Створений брендбук Довжанської ТГ
Стратегічна ціль 2. Розвиток комунальної інфраструктури громади та раціональне використання територій....	
Стратегічна ціль 3. Створення умов для гармонійного розвитку людського та соціального капіталу....	
Стратегічна ціль 4. Екологія, охорона довкілля та енергоефективність..	
Стратегічна ціль 5. Збереження історико-культурної спадщини...	
Операційна ціль	Індикатори результату
Операційна ціль 5.1. Виявлення об'єктів історико-культурної спадщини	Реєстр об'єктів історико-культурної спадщини
Операційна ціль 5.2. Заходи щодо збереження, охорони та реставрації	Кількість проєктів щодо збереження, охорони та реставрації об'єктів історико-культурної спадщини Кількість договорів про співпрацю щодо збереження об'єктів історико-культурної спадщини Кількість міжнародних партнерств Кількість майстрів, сімей, господарств, що займаються створенням крафтової брендованої продукції
Операційна ціль 5.3. Популяризація історико-культурної спадщини Довжанської громади	Кількість турів, туристичних продуктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною Кількість заходів і фестивалів, що проведені Кількість учасників та відвідувачів фестивалів та заходів Кількість туристів

Примітка. Наведено за [30]

Детальний план заходів, які повинні бути реалізовані в рамках затвердженої Стратегії у короткотривалій перспективі (на період 2021-2024 рр.) наведені у Додатку А.

Отже, аналіз стратегічних цілей розвитку Довжанської ТГ показує, що в

громаді застосовується програмно-цільовий підхід, однак необхідно активніше впроваджувати заплановані заходи та затверджувати відповідні програми.

Активне використання програмно-цільового методу для розвитку зеленого туризму в Довжанській ТГ, що включає розробку та реалізацію спеціальної програми розвитку, дозволить не тільки досягти основної мети, але й вирішити такі важливі завдання, як:

- прискорення розвитку культури та туризму як ключових секторів економіки та сталого розвитку громади;
- раціональне використання туристичних ресурсів громади;
- створення високоякісного та конкурентоспроможного туристичного продукту;
- вдосконалення туристичної інфраструктури та розвиток інформаційних систем для туризму, а також модернізація матеріально-технічної бази;
- активізація туристичних потоків і представлення туристичних пропозицій громади на міжнародних та всеукраїнських ринках;
- підвищення рівня науково-методичної та кадрової підготовки в туристичній сфері громади;
- створення умов для залучення інвестицій у розвиток туристичної галузі та збільшення надходжень до місцевого бюджету

Таким чином, зазначене підтверджує доцільність розроблення цільових програм розвитку місцевої рекреаційно-туристичної системи, що забезпечить цілеспрямований розвиток ЗТ у територіальній громаді. Застосування програмно-цільового підходу до розвитку ЗТ в Довжанській територіальній громаді є стратегічно важливим кроком, який сприятиме підвищенню конкурентоспроможності громади, сталому розвитку та інтеграції в національний і міжнародний туристичний ринок.

ВИСНОВКИ

ЗТ — це сукупність організаційно-економічних відносин, що формуються в процесі туристичної діяльності, головною ідеологією яких є інтеграція принципів зеленої економіки, сталого розвитку туризму, зелених технологій та технологій ресурсозбереження. Основна мета цього напрямку — збереження екології та біорізноманіття через впровадження екологічних підходів у туристичну індустрію.

ЗТ є важливим компонентом соціально-економічного розвитку територіальних громад, забезпечуючи гармонійне поєднання інтересів туристів, екології, економіки та місцевих спільнот. Серед головних переваг ЗТ: стимулювання місцевої економіки; збереження природного та культурного середовища; відновлення природних ресурсів; створення робочих місць для місцевих жителів; підтримка сталого розвитку регіонів.

В Україні ЗТ має значний потенціал завдяки багатству природних ресурсів, традиційному сільському способу життя та відносно низьким витратам для започаткування бізнесу. Проте розвиток стримується через законодавчу невизначеність, низьку купівельну спроможність, недостатню екологічну свідомість громадян, відсутність інфраструктури та спеціалізованої державної підтримки. Додаткові виклики створюють наслідки війни, які обмежують доступність природних зон і знижують інвестиційну привабливість галузі.

Об'єктивна необхідність розвитку ЗТ в територіальних громадах обґрунтовується потребою забезпечення сталого економічного та соціального розвитку регіонів України, що безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність країни. У сучасних умовах ЗТ виступає як перспективний напрям диверсифікації економіки територіальних громад, сприяючи створенню робочих місць, підвищенню доходів населення та раціональному використанню трудових ресурсів у сільських районах.

Підтримка ЗТ на державному та місцевому рівнях передбачає створення відповідної інфраструктури, стимулювання розвитку малого бізнесу, залучення

інвестицій та підвищення екологічної обізнаності. Залучення місцевого населення до туристичної діяльності не лише сприяє соціальній згуртованості, але й формує позитивний імідж громад. ЗТ може слугувати платформою для розвитку аграрного виробництва через інтеграцію із туристичною індустрією, забезпечуючи додатковий дохід від продажу екологічно чистих продуктів.

Довжанська ТГ має значний потенціал для розвитку ЗТ. Природні ресурси, зокрема велика частка лісових територій та мальовничі ландшафти, створюють сприятливі умови для екологічного туризму. Історико-культурна спадщина, як-от старовинні замки, церкви, музеї та народні промисли, доповнює туристичний потенціал громади.

Проте існує низка викликів, які потребують вирішення для активізації туристичного сектору. Основними з них є незадовільна дорожня інфраструктура, недостатня розробленість туристичних маршрутів і низький рівень обізнаності населення про наявні можливості для відпочинку. Також мешканці громади наголошують на необхідності покращення стану навколишнього середовища, зокрема якості водних ресурсів та повітря.

Для розвитку ЗТ в Довжанській ТГ необхідно впроваджувати комплексні заходи, включаючи вдосконалення транспортної та туристичної інфраструктури, розвиток еко-освітніх програм та ефективне використання природних і культурних ресурсів. Це сприятиме не лише зростанню туристичної привабливості громади, але й її сталому розвитку.

Оцінка механізмів організаційної та економічної підтримки розвитку ЗТ в Довжанській ТГ свідчить про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку цієї галузі. Для ефективного використання цього потенціалу необхідно поєднати зусилля місцевої влади, підприємців, громадських організацій та державних установ для створення сприятливого середовища для розвитку туризму. Водночас необхідно усунути наявні інфраструктурні обмеження та активно розвивати організаційно-економічні механізми підтримки, що забезпечать сталість розвитку ЗТ на території громади.

Аналіз рівня та середовища розвитку ЗТ в Довжанській ТГ свідчить про

значний потенціал для його подальшого розвитку. Завдяки унікальним природним та історико-культурним ресурсам, таких як вікові липи, палац-фортеця графів Телекі та численні ландшафтні принади, громада має можливість залучити туристів не тільки з України, але й з-за кордону. Однак для повноцінного розвитку ЗТ необхідна комплексна інфраструктурна та соціальна підтримка, зокрема, вдосконалення доріг, збереження екологічних об'єктів, розвиток еко-освітніх програм, що сприятимуть не тільки туризму, але й загальному підвищенню екологічної свідомості населення.

Удосконалення консультативно-організаційного супроводу розвитку ЗТ є важливим аспектом для розкриття повного потенціалу цієї галузі у Довжанській ТГ. Потенціал ЗТ в регіоні наразі не реалізується повною мірою, а консультативна підтримка може допомогти у вирішенні проблем, надаючи фахівців, які здатні допомогти в управлінні, маркетингу, фінансах, юридичних аспектах та інших важливих питаннях. Важливими напрямками для консультантів є дослідження ринку, розробка стратегій розвитку, вдосконалення туристичних продуктів, а також просування через маркетингові кампанії, брендинг і PR. Організаційна підтримка ЗТ, повинна включати створення умов для підприємницької діяльності, екологічну освіту населення, спрощення процедур реєстрації бізнесу та реалізацію інфраструктурних проєктів.

Консультативно-організаційний супровід сприятиме поліпшенню якості туристичних послуг, залученню інвестицій та забезпеченню сталого розвитку зеленого туризму в Довжанській територіальній громаді.

Програмно-цільовий підхід є дієвим інструментом для розвитку зеленого туризму в Україні, зокрема в територіальних громадах. Він включає визначення чітких цілей та шляхів їх досягнення через розробку та реалізацію цільових програм, які враховують наявні ресурси громади. Ключовим аспектом програмно-цільового планування на рівні громад є врахування локальних економічних, соціальних і екологічних умов, а також узгодження з національними стратегіями розвитку.

У Довжанській ТГ програмно-цільовий підхід реалізується через Стратегію розвитку до 2027 року, яка визначає операційні цілі, спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури, збереження культурної спадщини та покращення транспортної доступності. Проте для ефективної реалізації цих цілей необхідна активніша діяльність у рамках запланованих програм, особливо в сфері зеленого туризму.

Застосування програмно-цільового підходу дозволяє вирішувати важливі питання, такі як формування конкурентоспроможного туристичного продукту, удосконалення інфраструктури та залучення інвестицій. Крім того, цей підхід сприяє активізації туристичних потоків і покращенню кадрового та науково-методичного забезпечення туристичної сфери. Подальша реалізація цього підходу підвищить економічну спроможність громади та сприятиме інтеграції її туристичних ресурсів у національні та міжнародні ринки.

Таким чином, програмно-цільовий підхід є ключовим для сталого розвитку зеленого туризму в Довжанській ТГ, оскільки він не тільки сприяє зростанню туристичної привабливості громади, але й зміцнює її економічний потенціал і соціальну стабільність.